Topoteka Zagreb povijesni centar: od lokalne do obiteljske baštine

Ivan Smiljanić

Platforma Topoteka konzorcija ICARUS nastala je u sklopu zajedničkoga projekta co:op kao alat za stvaranje mrežnih arhiva lokalne povijesti i/ili tema s ciljem poticanja očuvanja, istraživanja i promicanja lokalne baštine, ponajprije u Europi (Austrija, Njemačka, Švedska, Švicarska itd., ali i Hrvatska, koja je druga po brojnosti zbirki u sustavu Topoteka). Topoteka Zagreb povijesni centar izvorno je pokrenuta 2018. godine na današnjem Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Projekt je u početku bio zamišljen kao produktivan spoj povijesnoga istraživanja zainteresiranih studenata, digitalizirane povijesti i javne prezentacije povijesti grada Zagreba (specifično središnje povijesne jezgre grada), s ciljem: omogućiti studentima praktičan rad na terenu (u arhivima, knjižnicama, muzejima i drugim baštinskim ustanovama značajnima za povijest grada) i stvoriti digitalnu prezentaciju povijesnoga Zagreba koja će biti pristupačna zainteresiranoj široj javnosti. U projektu su sudjelovali studenti kolegija Humanistika u informacijskom dobu i Arhivistika za povjesničare, Odsjeka za povijest u akademskim godinama 2018./2019. i 2019./2020.

Od 2021. godine upravljanje projektom je pak preuzeo Državni arhiv u Zagrebu (DAZG), no sve do 2024. godine, odnosno do novoga vodstva Arhiva pod ravnateljicom Željkom Dmitrus Purić, nisu se poduzimali dovoljni koraci za njezinu revitalizaciju. Danas pak Topoteka nastavlja rasti, proširujući se kroz fondove i zbirke DAZG-a, ali i zbirki gradiva privatnih i pravnih osoba, s naglaskom na predstavljanje digitalno očuvane obiteljske baštine. Taj rad sada nastavljaju djelatnici DAZG-a kroz inicijativu *Očuvanje obiteljske baštine*. Važno je napomenuti da je DAZG bio i domaćin 4. nacionalnom Topoteka danu održanom 12. rujna

2024. godine, što svjedoči upravo o aktivnostima koje se u njemu poduzimaju na revitalizaciji Topoteke Zagreb povijesni centar i drugih aktivnosti u suradnji s ICARUS Hrvatska. Primjerice, kontinuirani proces objavljivanja arhivalija – malih zaokruženih priča utemeljenih na arhivskom gradivu DAZG-a – unutar šire cjelogodišnje teme (sport, značajne žene itd.), također pruža vrijedan poticaj jačanju interakcije sa zainteresiranom javnošću, što je dostupno za pregled na službenom Facebook profilu.

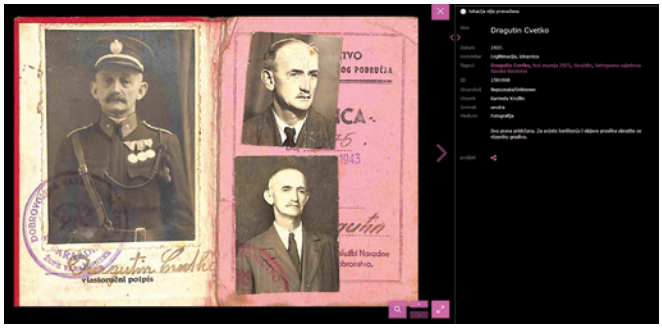
Usmena povijest

Svi će se zasigurno složiti da arhivi predstavljaju ustanove od središnje važnosti kako za njegovanje kolektivnoga pamćenja, koje je nezamjenjiv temelj očuvanja kolektivnoga identiteta i povijesne svijesti jedne lokalne zajednice. Tako i za brojne mogućnosti suradnje s pojedinačnim stvarateljima, vlasnicima ili posjednicima privatnoga gradiva koji predstavljaju vrijedan dio kulturne baštine općenito. Kao takvi, arhivi ipak često ostavljaju dojam formalnosti i nedostupnosti, zbog čega je i pokrenuta inicijativa DAZG-a za očuvanje upravo obiteljske baštine. Cilj je te inicijative učiniti arhive pristupačnijima lokalnoj zajednici, a istodobno očuvati obiteljske priče koje čine nezamjenjiv dio identiteta zajednice.

Naime, primjenom metoda specifičnih za historiografsku poddisciplinu usmene povijesti, uz primjena suvremenih metoda digitalizacije dostupnih arhivistima te putem platformi poput Topoteke, koja je pristupačna velikoj većini zainteresirane i stručne javnosti. Stvoreni su temelji za pristup koji može pomoći arhivistima u očuvanju i opisu digitaliziranoga privatnog gradiva. Privatni posjednici spomenutoga gradiva nisu samo vrijedni svjedoci prošlosti i društveno-povijesnog konteksta u kojem su živjeli nego i nezamjenjivi izvori informacija (metapodataka) potrebnih za kvalitetan i točan opis tog gradiva, kako bi se proces digitalizacije mogao na sveobuhvatan i primjeren način.

Privatni vlasnici i posjednici takvoga „obiteljskog“ gradiva, dakako ako dobrovoljno surađuju s arhivima, postaju sukreatori osobnih povijesnih narativa. Usmena povijest kao historiografska poddisciplina pritom snažno promiče etiku i profesionalne standarde, ponajprije dobivanje „informiranog pristanka“ osoba koje se intervjuiraju. To se obično ostvaruje putem obrasca, odnosno potpisivanjem pravnih dokumenata, čime se ujedno uspostavljaju i čuvaju autorska prava koja su ključna za objavu i arhivsko očuvanje. DAZG se, primjerice, obratio građanima starije životne dobi kao vrijednim članovima lokalnih zajednica unutar kojih područni državni arhivi uobičajeno djeluju i daju svoj doprinos. Na taj način, državni arhivi mogu omogućiti stvaranje potpuno osobnog obiteljskog ili individualnog narativa. Institucije s kojima je DAZG dosad ostvario suradnju su Dom za starije osobe Centar, Dom za starije osobe Medveščak te Gerontološki centar Maksimir. U ovoj inicijativi,

dakako u idealno zamišljenom hodogramu aktivnosti, zainteresiranim građanima daje se Informirani pristanak o zaštiti privatnosti sudionika te načinu čuvanja i korištenja osobnih podataka. Digitalizira se njihovo privatno obiteljsko gradivo (većinom fotografije i dokumenti), gradivo se opisuje i potom objavljuje na Topoteci.

Topoteka Zagreb povijesni centar

To osobito vrijedi ako se uzme u obzir pojam „povijesti odozdo", koja omogućuje glas, odnosno priliku biti saslušan. Onima koji su u tradicionalnom pristupu povijesti političkih elita, karakteristične za historiografiju 19. i ranoga 20. stoljeća, kakvu je utemeljio njemački povjesničar Leopold von Ranke, obično ostajali nijemi. Valja napomenuti i da su se prvi arhivi usmene povijesti u početku usredotočivali ponajprije na intervjue s istaknutim političarima, diplomatima i vojnim časnicima, no tijekom 1960-ih i 1970-ih godina, pod utjecajem uspona „nove društvene povijesti", intervjuiranje se počelo sve češće primjenjivati i kada su povjesničari istraživali spomenutu „povijest odozdo". Metoda intervjuiranja ljudi i različita sredstva bilježenja njihovih svjedočanstava još od samih početaka znanosti historiografije daju glas marginaliziranim skupinama ili jednostavno ljudima čije osobne i obiteljske priče, premda nesumnjivo zanimljive i vrijedne, nisu se smatrale vrijednima bilježenja, pa samim time ni očuvanja za buduće naraštaje.

Usmena je povijest kao takva neraskidivo povezana s procesom razvoja dostupne tehnologije, osobito u moderno doba 20. i 21. stoljeća. Takozvani procvat usmene povijesti kao discipline nezamisliv je bez sredstava za snimanje govora, poput magnetofona, kamera i sl., ali i bez dostupnih sredstava za digitalizaciju, poput računala i skenera, tih „obiteljskih" izvora u posjedu privatnih osoba. Dodatni poticaj razvoju usmene povijesti nesumnjivo su dali događaji poput Prvoga i Drugoga svjetskog rata, s milijunima živih svjedoka tragičnih zbivanja koja su ostavila kolektivnu traumu na cijelo čovječanstvo, koju nije moguće u potpunosti razumjeti samo jednostavnim promatranjem suhoparnih dokumenata i njihova hladnoga birokratskog jezika. U tom smislu, očuvanjem njihovih priča metodama usmene povijesti i dostupnim sredstvima digitalizacije arhivi doista mogu postati živa mjesta priča i povijesti, a ne tek njihov grob ili nadgrobni spomenik zaboravljene prošlosti. Inicijativa DAZG-a *Očuvanje obiteljske baštine* upravo kani biti dodatni poticaj da se to ne dogodi, kao i Topoteka Zagreb povijesni centar, koju možete posjetiti na: https://zagrebcentar.topoteka.net/. ■

Sudionici 4. Topoteka dana u Državnom arhivu u Zagrebu

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU